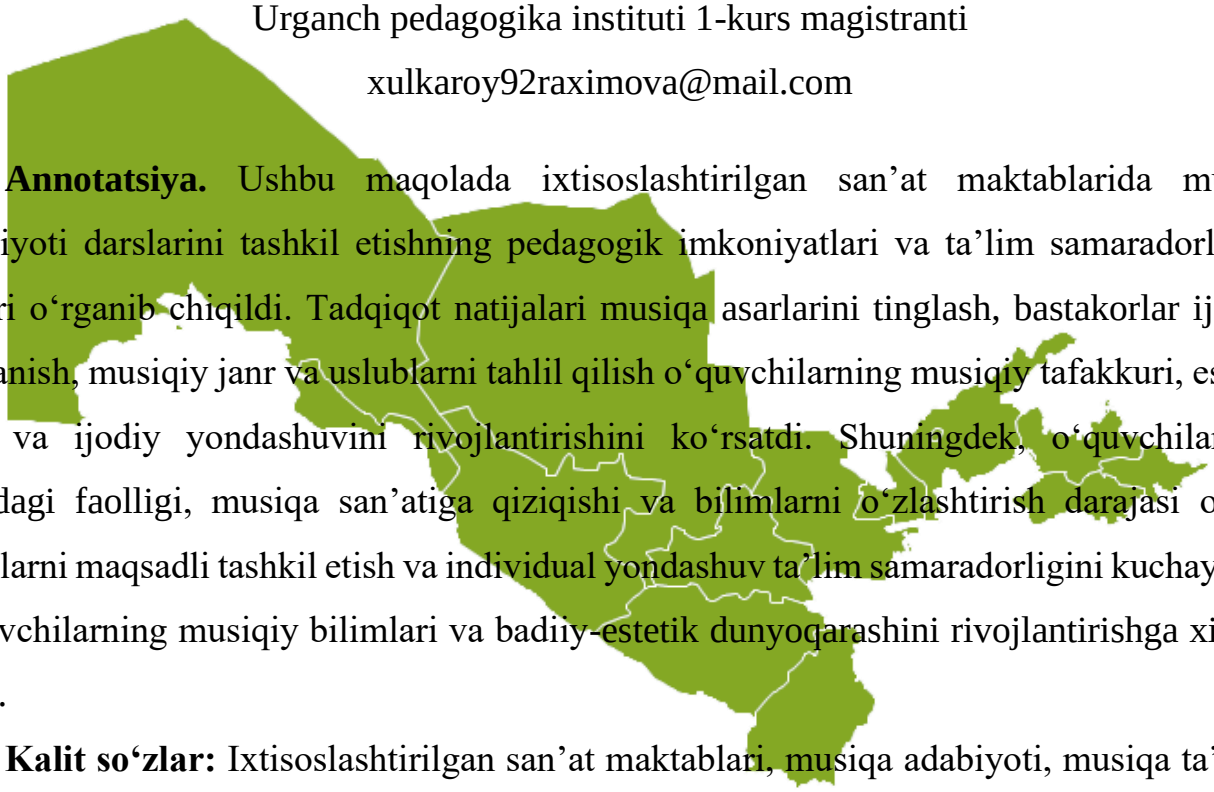
Qabul qilindi: 25-sentabr 2026-yil • Ma’qullandi: 29-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 3-oktabr 2026-yil

IXTISOSLASHTIRILGAN SAN’AT MAKTABLARIDA MUSIQA ADABIYOTI DARSLARINI TASHKIL ETISH

Raximova Xulkaroy
Urganch pedagogika instituti 1-kurs magistranti
xulkaroy92raximova@mail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ixtisoslashtirilgan san’at maktablarida musiqa adabiyoti darslarini tashkil etishning pedagogik imkoniyatlari va ta’lim samaradorligiga ta’siri o‘rganib chiqildi. Tadqiqot natijalari musiqa asarlarini tinglash, bastakorlar ijodini o‘rganish, musiqiy janr va uslublarni tahlil qilish o‘quvchilarning musiqiy tafakkuri, estetik didi va ijodiy yondashuvini rivojlantirishini ko‘rsatdi. Shuningdek, o‘quvchilarning darsdagi faolligi, musiqa san’atiga qiziqishi va bilimlarni o‘zlashtirish darajasi oshdi. Darslarni maqsadli tashkil etish va individual yondashuv ta’lim samaradorligini kuchaytirib, o‘quvchilarning musiqiy bilimlari va badiiy-estetik dunyoqarashini rivojlantirishga xizmat qildi.

Kalit so‘zlar: Ixtisoslashtirilgan san’at maktablari, musiqa adabiyoti, musiqa ta’limi, musiqiy tafakkur, musiqa asarlari, bastakorlar ijodi, estetik did, individual yondashuv.

Abstract. This article examines the pedagogical possibilities of organizing music literature lessons in specialized art schools and their impact on educational effectiveness. The results of the study showed that listening to musical works, studying composers’ creative activities, and analyzing musical genres and styles contribute to the development of students’ musical thinking, aesthetic taste, and creative approach. In addition, students’ classroom activity, interest in musical art, and level of knowledge acquisition increased. Purposeful organization of lessons and an individual approach enhanced educational effectiveness and contributed to the development of students’ musical knowledge and artistic-aesthetic worldview.

Keywords: Specialized art schools, music literature, music education, musical thinking, musical works, composers’ creativity, aesthetic taste, individual approach.

Аннотация. В данной статье изучены педагогические возможности организации уроков музыкальной литературы в специализированных школах искусств и их влияние на эффективность обучения. Результаты исследования показали, что слушание музыкальных произведений, изучение творчества композиторов, анализ музыкальных жанров и стилей способствуют развитию музыкального мышления, эстетического вкуса и творческого подхода учащихся. Кроме того, повысились активность учащихся на уроках, интерес к музыкальному искусству и уровень усвоения знаний. Целенаправленная организация уроков и индивидуальный подход повысили эффективность обучения и способствовали развитию музыкальных знаний и художественно-эстетического мировоззрения учащихся.

Ключевые слова: Специализированные школы искусств, музыкальная литература, музыкальное образование, музыкальное мышление, музыкальные произведения, творчество композиторов, эстетический вкус, индивидуальный подход.

Asosiy qism. Bugungi kunda ixtisoslashtirilgan san’at maktablarida o‘quvchilarning musiqiy bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish, badiiy-estetik dunyoqarashini shakllantirish ta’lim jarayonining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Musiqa adabiyoti darslarida musiqa san’ati tarixi, bastakorlar ijodi, musiqiy janr va uslublar haqida bilim berish, musiqa asarlarini tinglash va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim vazifalardan hisoblanadi. O‘quvchilarning yosh xususiyatlari va musiqiy tayyorgarlik darajasini hisobga olish, musiqa tinglash, interaktiv metodlar va ijodiy topshiriqlardan foydalanish darsdagi faollikni oshirib, musiqa san’atiga qiziqishini kuchaytiradi. Shu sababli musiqa adabiyoti darslarini samarali tashkil etish muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ixtisoslashtirilgan san’at maktablari o‘quvchilari musiqa asarlarini tushunish, bastakorlar ijodini o‘rganish va musiqiy janrlarni farqlashda turli qiyinchiliklarga duch keladi. Bu holat ularning bilimlarni o‘zlashtirish darajasi va darsdagi faolligiga ta’sir ko‘rsatadi. Musiqiy asarlarni tinglash va

tahlil qilish, interaktiv metodlardan foydalanish hamda individual yondashuv o‘quvchilarning musiqiy tafakkuri, estetik didi va qiziqishini rivojlantiradi. Shu sababli musiqa adabiyoti darslarini samarali tashkil etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Maqolaning asosiy maqsadi ixtisoslashtirilgan san’at maktablarida musiqa adabiyoti darslarini tashkil etishning pedagogik imkoniyatlarini o‘rganish, samarali tashkil etish yo‘llarini aniqlash hamda o‘quvchilarning musiqiy bilimlari va badiiy-estetik dunyoqarashini rivojlantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Ixtisoslashtirilgan san’at maktablarida musiqa adabiyoti darslarini qiziqarli va faol tashkil etish o‘quvchilarning musiqiy asarlarni tinglashi, bastakorlar ijodini o‘rganishi va musiqiy janr hamda uslublarni tushunishiga xizmat qiladi. Musiqa adabiyoti mashg‘ulotlarida musiqa asarlarini tinglash, musiqiy obrazlarni aniqlash, bastakorlar hayoti va ijodini o‘rganish hamda musiqiy asarlarni taqqoslash usullaridan foydalanish o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshirish imkonini beradi. Ixtisoslashtirilgan musiqa va san’at maktablarida ta’lim jarayoni o‘quvchilarning qiziqishlari va ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirishga yo‘naltirilganligi sababli musiqa adabiyoti darslarida faol va ijodiy metodlardan foydalanish muhim hisoblanadi[1]. 2025–2026-o‘quv yilida musiqa yo‘nalishida tahsil olayotgan o‘quvchilar ishtirokida amaliy tajriba tashkil etildi. Tadqiqot jarayonida o‘quvchilarning darsdagi faolligi, musiqa asarlarini tinglashga qiziqishi, musiqiy obrazlarni farqlashi, bastakorlar ijodini eslab qolishi va o‘z fikrini ifodalashi kuzatildi. Tadqiqotda pedagogik kuzatish, suhbat, musiqa tinglash, musiqiy tahlil, ijodiy topshiriqlar va taqqoslash metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, dars davomida o‘quvchilarni faol saqlash va ularning e’tiborini musiqa materialiga yo‘naltirishga qaratilgan mualliflik metodlari qo‘llanildi.

1-jadval. Ixtisoslashtirilgan san’at maktablarida musiqa adabiyoti darslarini

qiziqarli tashkil etishning mualliflik metodlari va ularning amaliy qo‘llanilishi

Metod	Qo‘llash mazmuni	Darsdagi amaliy misol
“Musiqiy detektiv”	Tinglangan asar yoki bastakor haqida yashirin belgilar asosida ma’lumotlarni aniqlash	O‘quvchilarga asardan qisqa parcha eshittirilib, “Bu asar qanday davrga tegishli?”, “Qaysi janrga xos?” kabi belgilar orqali bastakorni aniqlash topshiriladi
“Bir daqiqalik dirijyor”	Musiqa xarakteri va ritmini qo‘l harakati orqali ifodalash	Quvnoq, tantanali yoki sokin asar tinglanib, o‘quvchilar musiqa xarakteriga mos ravishda dirijyorlik harakatlarini bajaradi
“Musiqa svetofori”	Musiqa kayfiyati va o‘zgarishlarini rangli belgilar orqali tezkor aniqlash	O‘quvchilar yashil, sariq va qizil belgilar yordamida musiqaning quvnoq, o‘zgaruvchan yoki sokin qismlarini belgilaydi
“Bastakor rolida”	Bastakorning ijodiy faoliyatini obrazli tasavvur qilish va qisqa ijodiy qaror qabul qilish	O‘quvchi o‘zini bastakor sifatida tasavvur qilib, berilgan mavzu uchun qanday musiqa yaratishini aytib beradi
“Ohangni ushla”	Musiqiy asardagi asosiy ohang yoki takroriy musiqiy fikrni aniqlash	Asardan qisqa parcha tinglanadi va o‘quvchilar takrorlangan ohang, ritm yoki musiqiy iborani topadi
“Musiqiy sayohat”	Musiqa tarixini vaqt, makon va bastakorlar faoliyati bilan bog‘lab o‘rganish	O‘quvchilar berilgan bastakorlarni davrlar bo‘yicha joylashtirib, har bir davrga mos musiqiy asarni aniqlaydi

“Musiqiy detektiv” metodida o‘quvchilarga musiqa asari haqida barcha ma’lumotlar tayyor holda berilmasdan, tinglangan asar asosida turli belgilarni aniqlash topshirildi. Masalan, asardan qisqa parcha tinglatilib, uning xarakteri, tempi, janri va ijro xususiyatlari aniqlanadi. Shundan so‘ng o‘quvchilar asar qaysi bastakor yoki musiqiy davrga tegishli ekanini taxmin qiladi. Ushbu metod o‘quvchini oddiy tinglovchidan faol izlovchiga aylantirib, dars davomida uning e’tiborini saqlab turishga yordam beradi. Musiqa adabiyoti fanida bastakorlar hayoti va ijodiy faoliyati hamda yetakchi musiqiy janrlarni o‘rganish muhim o‘rin tutadi[2].

“Bir daqiqalik dirijyor” metodida musiqa asarining xarakteri o‘quvchilarning harakatlari orqali ifodalandi. O‘qituvchi asarning qisqa qismini tinglatib, o‘quvchilardan musiqa qanday xarakterga ega ekanini aniqlashni va qo‘l harakatlari orqali uning sur’ati hamda xarakterini ifodalashni so‘radi. Masalan, tantanali musiqa tinglanganda keng va aniq harakatlar, sokin asarlarda esa mayin va sekin harakatlardan foydalanildi. Bunday topshiriq

tinglash jarayonini faqat nazariy faoliyatdan amaliy harakatga aylantirishga imkon berdi.

“Musiqa svetofori” metodida o‘quvchilarning diqqatini musiqa asaridagi o‘zgarishlarga qaratish maqsadida rangli belgilar qo‘llanildi. Masalan, yashil belgi quvnoq va faol, sariq belgi o‘zgaruvchan, qizil belgi esa sokin yoki keskin xarakterdagi musiqiy qismlarni ifodaladi. Asar tinglanishi davomida o‘quvchilar mos belgini ko‘rsatib bordi. Natijada o‘quvchi uzoq vaqt faqat tinglovchi bo‘lib qolmay, musiqa jarayonini faol kuzatib bordi.

“Bastakor rolida” metodida o‘quvchilar bastakorning ijodiy faoliyatini obrazli tasavvur qildi. Ularga “Agar siz bastakor bo‘lganingizda, bolalar uchun qanday musiqa yaratgan bo‘lardingiz?”, “Asaringiz qanday kayfiyatda bo‘lardi?” kabi topshiriqlar berildi. O‘quvchilar asar mavzusi, kayfiyati, ijro turi va taxminiy nomini mustaqil belgiladi. Ushbu metod musiqa adabiyoti darsini faqat tayyor ma’lumotlarni o‘zlashtirish jarayoni emas, balki ijodiy fikrlash faoliyatiga aylantirishga xizmat qildi.

“Ohangni ushla” metodida o‘quvchilarning musiqa asaridagi asosiy musiqiy fikrni eslab qolishi va ajratishi kuzatildi. Bunda asarning qisqa qismi tinglatilib, undan keyin asosiy ohang yoki ritmik harakat takrorlandi. O‘quvchilar tinglangan ohangni aniqlash, qaysi qismda takrorlanganini topish va uning xarakterini izohlashga harakat qildi. Mazkur metod musiqa tinglash jarayonida diqqat va eshitish xotirasini faollashtirishga yordam berdi.

Shuningdek, “Musiqiy sayohat” metodi yordamida bastakorlar ijodi va musiqa tarixini vaqt hamda makon bilan bog‘lashga e’tibor qaratildi. O‘quvchilarga turli bastakorlar nomi, asarlar va tarixiy davrlar yozilgan kartochkalar berilib, ularni to‘g‘ri ketma-ketlikda joylashtirish topshirildi. Masalan, o‘quvchi bastakor nomini uning ijodiy davri va mashhur asari bilan bog‘ladi. Bu usul tarixiy ma’lumotlarni mexanik yodlash o‘rniga ularni o‘zaro bog‘lash imkonini berdi.

Tajriba jarayonida “Tingla - top - harakat qil – izohla” algoritmidan foydalanildi. O‘quvchi avval musiqa asarini tingladi, keyin uning xarakteri yoki janrini aniqladi, musiqa mazmuniga mos harakatni bajardi va yakunda o‘z javobini izohladi. Mazkur ketma-ketlik o‘quvchining eshitish, kuzatish, harakat va nutqiy faoliyatini birlashtirib, darsdagi passivlikni kamaytirishga xizmat qildi.

O‘qituvchilar uchun amaliy tavsiyalar

Ixtisoslashtirilgan san’at maktablarida musiqa adabiyoti darslarini tashkil etishda:

1. “Musiqiy detektiv” orqali o‘quvchilarni asar va bastakorni mustaqil aniqlashga yo‘naltirish;
2. “Bir daqiqalik dirijyor” yordamida musiqa xarakteri va ritmini harakat orqali ifodalash;
3. “Musiqa svetofori” orqali o‘quvchilarning diqqatini asardagi musiqiy o‘zgarishlarga qaratish;
4. “Bastakor rolida” metodi orqali ijodiy fikrlash va musiqiy tasavvurni rivojlantirish;
5. “Ohangni ushla” metodi yordamida eshitish xotirasi va musiqiy diqqatni faollashtirish;
6. Dars jarayonida tinglash, harakat, o‘yin va ijodiy topshiriqlarni navbatma-navbat qo‘llash tavsiya etiladi.

Mazkur metodlar musiqa adabiyoti darslarini jonlantirish, o‘quvchilarning uzoq vaqt bir xil faoliyat bilan shug‘ullanishidan kelib chiqadigan zerikishni kamaytirish, musiqa asarlarini diqqat bilan tinglash, musiqiy obrazlarni anglash va o‘z fikrini erkin ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ixtisoslashtirilgan musiqa va san’at maktablarida ta’limning ijodiy imkoniyatlarga yo‘naltirilishi bunday faol metodlardan foydalanish uchun pedagogik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ixtisoslashtirilgan san’at maktablarida musiqa adabiyoti darslarini faol tashkil etish o‘quvchilarning darsga qiziqishi va ishtirokini kuchaytirdi. Tajriba boshida ayrim o‘quvchilarda musiqa asarlarini tinglashda e’tiborni uzoq vaqt saqlash, bastakorlar haqidagi ma’lumotlarni eslab qolish va mustaqil fikr bildirishda qiyinchiliklar kuzatildi. Mashg‘ulotlarda turli faoliyatlarning almashlab olib borilishi natijasida o‘quvchilarning musiqa materialini qabul qilish darajasi oshdi. Tinglash jarayonini faol kuzatish bilan bog‘lash o‘quvchilarning musiqa asarlariga munosabatini o‘zgartirdi. Ular asarning kayfiyati, sur’ati, xarakteri va ijro xususiyatlariga ko‘proq e’tibor qaratib, uning mazmunini anglashga intildi[1] Qisqa va turli faoliyatlarning ketma-ket qo‘llanilishi o‘quvchilarning darsdagi e’tiborini saqlashga yordam berdi. Tinglash, fikrlash

va ijodiy vazifalarning almashib borishi passivlikni kamaytirib, o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undadi. Bastakorlar ijodini o‘rganishda ularning nomi, ijodiy davri, asar janri va musiqiy xususiyatlarini o‘zaro bog‘lash o‘quvchilarning bilimlarni tizimli o‘zlashtirishiga yordam berdi. Shuningdek, turli musiqa asarlarini qiyoslash ularning janr, xarakter va sur’atdagi farqlarni aniqlash ko‘nikmasini rivojlantirdi.

Tadqiqot davomida o‘quvchilarning musiqa asarlari haqida mustaqil fikr bildirishida ham ijobiy o‘zgarishlar kuzatildi. Dastlab umumiy javoblar bergan o‘quvchilar keyinchalik asarning kayfiyati, ijro uslubi va musiqiy obraziga oid fikrlarini aniqroq ifodalay boshladi[7]. Ijodiy topshiriqlar esa o‘quvchilarning musiqa adabiyoti faniga qiziqishini kuchaytirib, o‘rganilgan materialni mustaqil fikr bilan boyitish imkonini berdi. Natijada dars jarayonida bilimni qabul qilish bilan birga, uni tahlil qilish va shaxsiy xulosa chiqarish ko‘nikmalari ham rivojlandi[4]. Musiqa adabiyoti darslarida turli faoliyatlarni uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning darsdagi ishtirokini kuchaytirib, musiqiy bilimlari, diqqatini saqlash va estetik idrokini rivojlantirishga xizmat qildi. Shu sababli darslarni o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda faol hamda o‘zgaruvchan usullar asosida tashkil etish muhim hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, ixtisoslashtirilgan san’at maktablarida musiqa adabiyoti darslarini samarali tashkil etish o‘quvchilarning musiqiy bilimlari, estetik didi va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishning muhim vositasidir. Tadqiqot natijalari musiqa asarlarini tinglash, tahlil qilish, ijodiy topshiriqlar va faol ta’lim usullaridan foydalanish orqali o‘quvchilarning musiqiy tafakkuri, asar mazmunini anglash va mustaqil fikr bildirish ko‘nikmalari rivojlanganini ko‘rsatdi. O‘qituvchining maqsadli yondashuvi, o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olishi hamda pedagogik nazoratni to‘g‘ri tashkil etishi ta’lim samaradorligini yanada oshiradi. Shu bois, musiqa adabiyoti darslarini faol va qiziqarli tashkil etish, o‘quvchilarning darsdagi ishtirokini kuchaytirish hamda ularning musiqiy va badiiy-estetik dunyoqarashini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ibrohimov O.A. Musiqa. - Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2014. - 136 b.

2. Karimov O.M. Musiqa tarixi. - Toshkent: Musiqa, 2012. - 192 b.

3. Rajabov A. Musiqa o‘qitish metodikasi. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. -168 b.

4. Sharipov M., Abdullayeva Sh. Musiqa pedagogikasi. - Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020. - 224 b.

5. Omonullayeva D. Musiqa adabiyoti. - Toshkent: Musiqa, 2015. - 160 b.

6. Mansurova D. Musiqa ta’limi metodikasi. - Toshkent: O‘qituvchi, 2018. - 152 b.

7. Qodirov R.G‘. Musiqa psixologiyasi. - Toshkent: Musiqa, 2005. - 160 b.

8. Mavlonova R., To‘rayeva O., Holiqberdiyev K. Pedagogika. - Toshkent: O‘qituvchi, 2008. - 496 b.

